

Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny
Kémia II. kategória

3. forduló
1. feladat

Budapest, 2019. március 23.

Mennyi az E250 a pácsóban?

A feladat elvégzésére és a válaszlap kitöltésére összesen 120 perc áll rendelkezésére. A kiadott eszközökön kívül kizárólag számológép és toll használható. Az eszközöket újrafelhasználás esetén szükség szerinti alaposággal mosogassa el!

Egy eszköz vagy anyag pontlevonás nélkül pótolható, a továbbiakért a teljes forduló pontszámából veszít 1-1 pontot.

Az E250 a nátrium-nitrit élelmiszeripari jelölése. Kizárólag pácolási célra alkalmazott sóban engedélyezett a használata. Tartósítószer, a mikroorganizmusok szaporodását gátolja, és a hús élénk színének megtartását segíti elő. Ebben a feladatban pácsó nátrium-nitrit-tartalmát határozzuk meg.

Félkvantitatív vizsgálat

Ecetsavas közegben a nitritionokból képződő salétromosav a Griess–Ilosvay-reagenssel vörös (diazo)festék képződésével reagál. Az oldat színe annál sötétebb rózsaszín (vörös), minél több nitritet tartalmaz az oldat, vagyis minél nagyobb a nitrit koncentrációja.

A reakció nagyon érzékeny, nitritszennyezés kimutatására használják. Ezért nagyon híg oldatokkal kell dolgozzunk. Viszont a szín-összehasonlítás, mint majd látjuk, csak nagyságrendi becslést ad, ún. félkvantitatív vizsgálat, ezért a műveleteket nem kell szigorú analitikai pontossággal végrehajtani. Mérőhenger, illetve cseppentő (Pasteur-pipetta) használata javasolt a szükséges térfogatok kiméréséhez.

Az összehasonlító oldatok készítéséhez a kiadott **0,05 mol/dm³** koncentrációjú nitritoldatból indulunk ki. Ebből hígítjuk a következő koncentrációsort:
5·10⁻⁶; 1,5·10⁻⁵; 5·10⁻⁵; 1,5·10⁻⁴ és 5·10⁻⁴ mol/dm³.

Foglalja össze, hogy melyik oldatot hogyan készítette el! Tüntesse fel a számításait is!

c (mol/dm ³)	Az elkészítéshez használt oldat		A hozzáadott desztillált víz térfogata (cm ³)
	koncentrációja (mol/dm ³)	térfogata (cm ³)	

Számítások:

2 pont

Mérjen a pácsómintából 50 mg-ot száraz főzőpohárba, és oldja fel 100 cm³ desztillált vízben. Hat kémcsőbe mérjen 10-10 cm³ desztillált vizet. Minden kémcsőhöz adjon 0,5-0,5 cm³ Griess–Ilosvay-reagenst, majd mérjen hozzájuk sorban 1-1 cm³ nitrit összehasonlító oldatot növekvő koncentrációban, és rázza össze. Az utolsóba a pácsó oldatából tegyen 1 cm³-t. Kézzel ne fogja be a kémcső száját, az asztalon található parafilm lehet használni a lezáráshoz. A szín kifejlődéséhez néhány percet várni kell. Ezután hasonlítsa össze a színeket és becsülje meg a pácsóoldat nitritkoncentrációját.

A kémcsöveket kérjük a tartóban hagyni! Pontozzuk ezeket is.

A szín-összehasonlítás alapján az oldat nitritkoncentrációja mol/dm³-ben:

< ismeretlen oldat <

Kísérlet és pontosság: 10 pont

A szín-összehasonlítás alapján a pácsó hozzávetőleges m/m%-os nátrium-nitrit-tartalma
 $M(\text{NaNO}_2) = 69,00 \text{ g/mol}$

< m/m% <

3 pont

A nitrittartalom meghatározása

A minta nátrium-nitrit-tartalmát permanganometriásan határozhatjuk meg. A titrálás során a permanganátionok mangán(II)-ionná redukálódnak, míg a nitrition nitrátiónná oxidálódik.

Írja fel a titrálás rendezett ionegyenletét!

1 pont

A permanganometriás titrálások erősen savas közeget igényelnek. Ha nem elég savas a közeg, a permanganát redukciója csak a Mn(IV) formáig, MnO(OH)₂-csapadékig megy el.

Írja fel a semleges közegben végbemenő mellékreakció rendezett ionegyenletét!

1 pont

Ha ez a folyamat (is) végbemegy, azzal alul- vagy túlbecsüljük a nitrit mennyiségét? Válaszát indokolja!

2 pont

A nitrittartalmú mintaoldatot nem szabad savanyítani, mert az instabil salétromossav képződne, amely könnyen az illékony dinitrogén-trioxiddá bomolva távozhat a rendszerből.

Írja fel ennek a mellékreakciónak a rendezett ionegyenletét!

1 pont

A mintát megsavanyítva az előbbi mellékreakció miatt a valósnál kisebb vagy nagyobb nitrit-tartalmat mérnének? Válaszát indokolja!

1 pont

A probléma kiküszöbölésének egyik módja, hogy a permanganátoldatot savanyítjuk és ezt titráljuk a mintaoldatunkkal (fordított titrálás).

A mérést a félkvantitatív vizsgálat eredménye alapján, a rendelkezésére álló eszközök figyelembevételével kell megterveznie és elvégeznie. A permanganát-mérőoldat kb. 0,02 mol/dm³ koncentrációjú. A félkvantitatív vizsgálat alapján megállapított tartomány közepére tervezze / becsülje a minta NaNO₂-tartalmát. A bemért permanganátoldat térfogatát módosítani tudja az első mérés után, ha esetleg szükséges.

A bemért permanganát-mérőoldatot 10 cm^3 1 mol/dm^3 koncentrációjú kénsavoldattal savanyítjuk, $20\text{-}30 \text{ cm}^3$ -re hígítjuk titrálás előtt (ha szükséges), és gyorsan titráljuk az ismeretlen oldattal. A második titrálástól kezdve a várt végpont előtt $0,5\text{-}1 \text{ cm}^3$ -rel megállunk, és a titrálandó oldat keverése közben várunk fél-egy percet, hogy a reakció végbemenjen. Innentől cseppenként titrálunk a permanganát halvány rózsaszínének eltűnéséig.

A permanganát-mérőoldat magában sem nagyon stabil, viszont savanyítva annyira megnő a permanganát oxidálóképessége, hogy szép lassan még a vizet is oxidálja, így az oldat hatóértéke csökken. Ezért a permanganát-mérőoldatot a savanyítás után rögtön kezdjük titrálni.

Hány cm^3 fogyással és hány cm^3 permanganátoldat bemérésével tervezi a mérést? Számítsa ki a pácsómintából készítendő oldat (törzsoldat) készítéséhez szükséges pácsó tömegét!

A használni kívánt permanganát-mérőoldat térfogata: _____ cm^3

A titrálásban várt fogyás: _____ cm^3

Számított mintatömeg _____ g _____ cm^3 törzsoldathoz

A kapott permanganát-mérőoldat pontos koncentrációja a főzőpohárról leolvasva:

c_{m^-} _____ mol/dm^3

Jegyezze le a mérése során használt mennyiségeket!

A törzsoldat készítéséhez bemért pácsó tényleges tömege: _____ g

Kapott fogyások:

V(átlag):

Pontosság: 14 pont

Számítsa ki a pácóminta m/m%-os nátrium-nitrit-tartalmát!

A minta nátrium-nitrit-tartalma: _____ m/m%

3 pont

A forgalomba hozott pácó maximálisan 6000 ppm nátrium-nitritet tartalmazhat. 1 ppm a minta tömegének 1 milliomodrészét jelenti.

Megfelel-e a szabálynak az analizált pácó? Hány ppm a nátrium-nitrit-tartalma?

1 pont

MELLÉKLET

Eszközök és anyagok listája

Eszközök:

- analitikai mérleg (a laboratóriumban)
- kesztyű (a laboratóriumban kitéve különböző méreteken)
- védőszemüveg (a laboratóriumban kitéve)
- kémcső 6 db
- cseppentő 8 db
- 25 cm³-es büretta
- fehér csempe
- 50 cm³ főzőpohár
- 150 cm³ főzőpohár 3 db
- 25 cm³ Erlenmeyer-lombik 4 db
- 200,0 cm³-es mérőlombik
- 3 db 100 cm³-es titrálólombik
- 250 cm³ főzőpohár kuka
- 10 cm³ mérőhenger 2db
- 50 cm³ mérőhenger
- 5,00, 10,00, 20,00 cm³-es kétjelű pipetta
- műanyag spatula
- kis üvegtölcsér
- alkoholos filc
- pipettázó labda
- Parafilm

Vegyszerek:

- desztillált víz spriccflaskában
- Griess–Ilosvay-reagens páronként
- 100 cm³ permanganát-mérőoldat (rajta a pontos koncentráció)
- 1 mol/dm³ koncentrációjú kénsavoldat páronként
- 0,05 mol/dm³ koncentrációjú NaNO₂-oldat
- pácsó

KÓDSZÁM:

KÓDSZÁM:

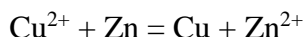

Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny
Kémia II. kategória
3. forduló
2. feladat

Budapest, 2019. március 23.

Redoxifolyamatok iránya

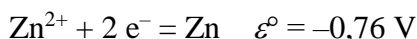
A redoxireakciókat mindig felbonthatjuk két félreakcióra: az oxidációra és a redukcióra. Például a

redoxireakció esetén a két félreakció:

Minden félreakcióhoz hozzárendelhető egy standard elektródpotenciál érték. Ezeknek az összevetése alapján jó előrejelzés adható, hogy a lehetséges redoxifolyamatok közül melyik lejátszódása várható: az alapszabály az, hogy a nagyobb standardpotenciálú rendszer oxidált alakja oxidálja a kisebb potenciálú rendszer redukált alakját.

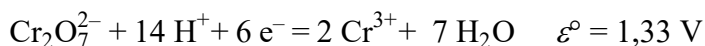

(A félreakciókat megállapodás szerint a redukció irányába szokás felírni.)

Itt tehát a Cu^{2+} oxidálni tudja a Zn-t.

Fontos tudni azonban, hogy a standardpotenciál a félreakció rendezett egyenletének megfelelő standard körülményekhez, így minden feltüntetett anyag egységnyi koncentrációjához tartozik. A konkrét esetben érvényes elektródpotenciál tehát függ az érintett részecskék koncentrációjától is.

Valamivel bonyolultabb a helyzet azoknál a félreakcióknál, amelyekben valamilyen más részecske, pl. hidrogénion is részt vesz. Ilyen pl. a dikromácion redukciója króm(III)-ionná:

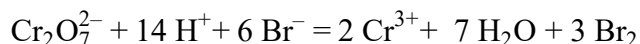
Ilyenkor ugyanis a hidrogénionok koncentrációja is befolyásolja az elektródpotenciált. A fent megadott standard elektródpotenciál $[\text{H}^{+}] = 1 \text{ mol/dm}^3$ esetre, vagyis erősen savas közegre érvényes. Ha a hidrogénion-koncentráció kisebb, akkor az elektródpotenciál is kisebb lesz.

Mit jelent ez? Lássunk egy példát.

A $\text{Br}_2 + 2 e^{-} = 2 \text{Br}^{-}$ félreakció standard elektródpotenciálja $\varepsilon^{\circ} = +1,09 \text{ V}$.

Oxidálja-e a dikromát a bromidot? A standard elektródpotenciálok alapján igen. De ez a jóslat csak erősen savas közegre lehet igaz, tekintve, hogy az 1,33 V standard elektródpotenciál ilyen körülmények között érvényes. A pH növekedése viszont csökkenti a dikromát/króm(III) elektródpotenciált. Általánosságban: a redukció irányába felírt egyenlet bal oldalán lévő részecskék koncentrációjának csökkenése az elektródpotenciál csökkenését eredményezi.

Valóban: a reakció erősen savas közegben lejátsszódik, de már semleges közeli pH-n nem:

Egyszerűsítve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a reakció lejátsszódásához – amint az egyenlet is mutatja – savas közegre van szükség.

A feladat megoldása során ezeket az alapelveket kell majd alkalmaznia.

A feladat elvégzésére és a válaszlap kitöltésére összesen 80 perc áll rendelkezésére. A kiadott eszközökön kívül más nem használható. Az eszközöket újranelhasználás esetén szükség szerinti alaposággal mosogassa el!

A kérdésekre adott válaszait alaposan indokolja!

A rendelkezésre álló eszközök és anyagok listája a mellékletben található.

A kódszámát minden lapra írja rá!

A. Mit mondanak a potenciálok a reakciókról?

Az asztalán, kémcsövekben áll rendelkezésére néhány reagens. Jósolja meg, hogy az a) és b) feladatokban megadott két-két redoxipár esetén milyen reakció lejátsszódására számít vizes közegben! Eztán kísérlettel győződjön meg, hogy jól következtetett! Alaposan írja le, hogy mivel és hogyan végezte a reakciót, és mik voltak a megfigyelései!

A rendelkezésre álló reagensek a következő anyagok vizes oldatban: brómos víz, káliumbromát, kálium-bromid, kálium-klorid, klóros víz, sósav, ón(II)-klorid, ón(IV)-klorid

A standard elektródpotenciálok:

$\text{BrO}_3^- + 6 \text{H}^+ + 5 \text{e}^- = 1/2 \text{Br}_2 + 3 \text{H}_2\text{O}$	+1,52 V
$\text{Cl}_2 + 2 \text{e}^- = 2 \text{Cl}^-$	+1,36 V
$\text{Br}_2 + 2 \text{e}^- = 2 \text{Br}^-$	+1,07 V
$\text{Sn}^{4+} + 2 \text{e}^- = \text{Sn}^{2+}$	+0,15 V

a) Milyen reaktánsok között vár redoxireakciót a bróm/bromid és az ón(IV)/ón(II) rendszerek esetén? Hajtsa végre a reakciót! Az elvégzett kísérlet(ek) és eredménye(ik):

Kísérlet és leírása: 2 pont

Írja fel a lejátsszódo reakció rendezett egyenletét!

1 pont

b) Milyen reaktánsok között vár redoxireakciót a klór/klorid és a bromát/brom rendszerek esetén? Hajtsa végre a reakciót! Az elvégzett kísérlet(ek) és eredménye(ik):

Kísérlet és leírása: 2 pont

Írja fel a lejátszódó reakció rendezett egyenletét!

1 pont

B. Mit mondanak a reakciók a potenciálokról?

Az alábbi redoxipárokat fogja vizsgálni és megkeresni standard elektródpotenciáljaik sorrendjét. Egészítse ki és rendezze a félreakciók egyenletét!

pár		Van-e látható változás a redukció megtörténtekor? Ha igen, mi az?
1	$\text{IO}_3^- + e^- = \text{I}_2$	
2	$\text{I}_2 + e^- = \text{I}^-$	
3	$\text{Ni}^{2+} + e^- = \text{Ni}(\text{sz})$	
4	$\text{Cl}_2 + e^- = \text{Cl}^-$	
5	$\text{Fe}^{3+} + e^- = \text{Fe}^{2+}$	
6	$\text{C}_6\text{H}_6\text{O}_6 + e^- = \text{C}_6\text{H}_8\text{O}_6$	nincs
7	$\text{MnO}_4^- + e^- = \text{Mn}^{2+}$	

A táblázatban szereplő $\text{C}_6\text{H}_8\text{O}_6$ az aszkorbinsavat, a $\text{C}_6\text{H}_6\text{O}_6$ a dehidro-aszkorbinsavat jelöli.

3 pont

A kémcsövekben a következő oldatokat találja:

	Ezekben a fenti párok oxidált vagy redukált formája található?
KIO ₃ savas oldata	
KI-oldat	
NiSO ₄ -oldat	
MnSO ₄ savas oldata	
aszorbinsav savas oldata	
klóros víz	
FeCl ₃ -oldat	

2 pont

Végezzen olyan kísérleteket a fenti hét oldattal, amelyek alapján a redoxipárokat (1-7) standard elektródpotenciáljuk szerint sorba tudja állítani! Gondosan írja le, hogy mely oldatokat keverte össze (*az oldott anyag képletét jelölje!*), és hogy mit észlelt, vagy épp mit nem észlelt! Feltétlenül jelezze, hogy az egyes kísérletek mely standardpotenciálok viszonyát igazolják! Nem feltétlenül kell a táblázatot teljesen kitölteni, de ha a gondolatmenetéhez szükséges, végezhet több kísérletet, és folytathatja a feljegyzéseit másutt is. Ezen rendszerek esetében a standardpotenciálok alapján várható reakciók mindegyike valóban lejátszódik, nincsenek extrém lassú lépések.

Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >

Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >
Összeöntött oldatok:		Észlelés:
Végbement? +/-	(Reakció)	ez alapján a potenciálok >

Kísérletek és következtetések: 12 pont

Állítsa sorrendbe a redoxipárokat (1-7) standard elektródpotenciáljuk szerint!

$<$	$<$	$<$	$<$	$<$	$<$
-----	-----	-----	-----	-----	-----

6 pont

MELLÉKLET

Eszközök és anyagok listája

Minden versenyzőnek:

kémcsőállvány

benne a felsorolt anyagok kémcsőben, cseppentővel

üres kémcsövek (15)

